

Изм. № 79 21-484 / 28.03 2019г.

ДО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ
НА ОБЩИНСКИ СЪВЕТ - ВАРНА

ПРЕДЛОЖЕНИЕ

М. Азиска Бр. 01-04-2019

Уважаеми г-н Председател,

Във връзка с ежегодния конкурс за награда „Варна“ в сферата на науката и висшето образование за 2019 г., академичното ръководство на Икономически университет – Варна номинира за участие в научна област „Обществени науки“ проф. д-р Зоя Младенова.

Проф. д-р Зоя Младенова – ръководител на катедра Обща икономическа теория при ИУ – Варна, е известен и утвърден преподавател, и изследовател. Научните ѝ интереси са в областта на икономическата теория и методология. световното стопанство, глобализация, преки чуждестранни инвестиции и транснационални корпорации, проблеми на прехода към пазарна икономика. Списъкът с публикациите ѝ наброява над 100 заглавия, в т.ч. 15 монографии и студии. Тук се включва и мащабното изследване „Неокласическата теория в края на XX – началото на XXI век: постижения, проблеми и перспективи“, Варна, СТЕНО, 2011 г., 463 стр.

В началото на 2019 г. проф. Младенова публикува поредното си научно изследване: „Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990 – 2011 г. (поглед отвътре)“, Варна СТЕНО, 192 стр. То е посветено на сложните и многопластови трансформационни процеси в областта на икономическата теория, протекли през първите две десетилетия след началото на пазарните реформи в България през 1990 г. За две десетилетия картината на икономическата теория в нашата страна се промени коренно. Дълбочината на промяната може най-добре да се разбере, ако се сравни началото с края на периода: ако в началото на периода в университетите се преподава марксистка политическа икономия, то в края на периода и в преподаването, и в науката доминира неокласическата теория (Economics). В нашата страна реформата на полето на икономическата теория получи наименованието „смяна на парадигмата“. В последната си книга проф. Зоя Младенова поставя под изследователския микроскоп „смяната на парадигмата“ така, както тя протече в България през периода 1990 – 2011 година.

Ръкописът на книгата бе обсъден на заседание на катедра ОИТ, състояло се на 15.03.2019 г. На това обсъждане на изследването на проф. Младенова бе дадена много висока оценка. Единодушно бе посочено, че монографията е първото и засега единствено в България изследване, посветено на трансформационните процеси на полето на икономическата теория след 1990 г. Участниците в

обсъждането подчертаха, че в книгата се съдържа обективна и реалистична оценка на „смяната на парадигмата“ в България. Авторът е представил една балансирана оценка на процесите, като е извел постиженията на реформата в областта на икономическата теория след 1990 г. и нейното адаптиране към новите реалности в страната, но в същото време не е спестил критиките като е посочил слабостите и пропуските на осъществената промяна. В това число е засегнал и проблеми, традиционно отминавани с мълчание (например как колегията се раздели със старата парадигма – марксистката теория). В двете рецензии, представени на обсъждането, са систематизирани многобройни научни приноси, които се съдържат в монографията. Единодушна е оценката, че в изследването са анализирани многобройни процеси, извадени са на преден план многобройни проблеми, и те са адресирани с научна добросъвестност, с изключителна срудия и дълбочина.

Значението на труда се обуславя не само от това, че в него е анализиран един изключително труден и драматичен период в развитието на икономическата теория в България, а и от това, че процесите от периода 1990 – 2011 г. имат своите проекции и в съвременните условия. По този начин публикацията позволява да се видят корените на съвременните проблеми на икономическата теория в България.

Същевременно обсъждането в катедрата разкрива още един момент: според изказалите се, монографията на проф. З. Младенова позволява да се видят собствените ѝ приноси към реформата на полето на икономическата теория. В Приложение 1 на монографията е приложен списък с 27 публикации на З. Младенова, посветени на трансформационните процеси в България след 1990 г. От него става ясно, че през целия период след началото на прехода от плана към пазара у нас проф. Младенова следи хода на реформата на полето на икономическата теория и активно участва в нея. Тя заема активна позиция към всеки етап от реформата, идентифицира проблеми и се стреми да им намери решение. Такава е позицията ѝ в последната ѝ монография. Нещо повече: по редица проблеми на реформата проф. Младенова се очертава като **инициатор** на дискусии и научни прояви по нововъзникващите проблеми в мащаба на цялата страна. С оглед на това обсъждането в катедрата единодушно заключава, че З. Младенова е една открояваща се фигура в трансформационните процеси на полето на икономическата теория в България, със свое собствено и забележимо присъствие.

В ИУ – Варна са получени и **три препоръки** от ръководителите на водещи катедри по икономическа теория в страната: от кат. „Икономикс“ на УНСС, катедра ОТИ на СА „Д. Ценов“ Свищов и кат. „Икономика“ на РУ „Ангел Кънчев“. В тях се съдържа висока оценка за труда на проф. З. Младенова и на приносите ѝ към реформата на полето на икономическата теория и се прави препоръка за присъждането на награда „Варна“ в областта на обществените науки.

На основата на рецензиите на книгата, резултатите от обсъждането в катедрата и съдържанието на трите препоръки от три университета ръководството на ИУ – Варна препоръчва проф. Зоя Младенова за присъждане на награда „Варна“ за 2019 г. в областта на **ОБЩЕСТВЕНИТЕ НАУКИ** със следните аргументи: **за високата научна стойност и обществена значимост на монографията „Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990 – 2011 г. (поглед отвътре)“, Варна, СТЕНО, 2019**

г., както и за нейните приноси към реформата на полето на икономическата теория в България след 1990 година.

Убедени сме, че достойнствата на номинирания от нас кандидат за награда „Варна“ в сферата на науката и висшето образование ще бъдат оценени високо.

Приложение:

1. Творческа биография на проф. д-р Зоя Младенова;
2. Резюме на конкурсна разработка „Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990 – 2011 г. (поглед отвътре)“;
3. Препоръка от катедра „Икономикс“, УНСС – София;
4. Препоръка от катедра ОТИ, СА „Д. Ценов“ – Свищов;
5. Препоръка от катедра „Икономика“ на РУ „Ангел Кънчев“;
6. Препоръка от секция „Икономически науки“ в Съюза на учените – Варна;
7. Препоръка от УС на Съюза на учените – Варна;
8. Рецензия от проф. д.ик.н. Ивона Якимова;
9. Рецензия от доц. д-р Ваньо Гаргов;
10. Монографично изследване „Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990 – 2011 г. (поглед отвътре)“, Варна, СТЕНО. 2019 г.

28.03.2019 г.

Варна

КРАТКО ОПИСАНИЕ НА МОНОГРАФИЯТА

„Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990 – 2011 г. (поглед отвътре)“

Монографията „Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990 – 2011 г. (поглед отвътре)“ с автор проф. З. Младенова е посветена на реформата на полето на икономическата теория в България, започнала след 1990 г. Тя е обусловена от смяната на социално-икономическата система в страната и получи наименованието „смяна на парадигмата“. Книгата се състои от увод, три глави и заключение и е в общ обем от 192 страници. Към нея има добавени три приложения. Списъкът на използваната литература наброява 178 източника.

В увода авторът посочва, че макар че след 1990 г. на полето на икономическата теория започна един процес на дълбока промяна, тя не получи в научните среди необходимото внимание. Дискусиите се ограничиха до различни аспекти на преподаването на новата парадигма – неокласическата теория, но не и до изясняване съдържанието на понятието „смяна на парадигмата“ в България. „Смяната на парадигмата“ си остана у нас една празна фраза. Ето защо в изследването авторът си поставя задачата да изследва трансформационните процеси така, както протекоха в областта на икономическата теория в България през първите две десетилетия след началото на прехода от плана към пазара. Стремешът на автора е да представи една не само реалистична, но и всеобхватна картина на реформата в областта на икономическата теория като засяга и въпроси, традиционно отминавани с мълчание.

В началото на монографията З. Младенова анализира „смяната на парадигмата“ в България в контекста на философските възгледи на Т. Кун за парадигмите в науката. Извършеното сравнение с идеите на Кун разкрива, че осъществената у нас „смяна на парадигмата“ има твърде специфичен характер (авторът откроява 4 специфични черти), поради което и З. Младенова отстоява разбирането, че „смяната на парадигмата“ на полето на икономическата теория в България следва да се обозначава по посочения начин – да се поставя в кавички.

Глава първа е насочена към разкриване на съдържанието и спецификата на трансформационните процеси в областта на икономическата теория в нашата страна, така както те протекоха през периода 1990 – 2011 година. Обект на изследване е икономическата теория във ВУ на България. Последователно са разгледани проблемите на реформата в преподаването на икономическа теория (параграф 1 на глава 1), и проблемите на науката (параграф 2 на глава 1). В параграф 1 авторът отбелязва, че е прието да се смята, че реформата в преподаването бе извършена у нас още в началото на 90-те години на ХХ в. от всички центрове на икономическото образование бързо, решително и радикално и тя се изрази в замяната на марксистката политическа икономия от теорията на пазарната икономика (Economics). Едно вглеждане в процесите обаче показва, че ако изваждането на марксистката политическа икономия от учебния процес може да се разглежда като единичен акт, то това не се отнася до

въвеждането на икономикса на нейно място. Усвояването на новата парадигма от университетските преподаватели, разработването на новите учебни дисциплини, написването на новите учебници и учебни помагала и т.н. се проточи във времето и според оценката на автора за цялото първо десетилетие след началото на прехода към демокрация в страната. Вниманието в пар. 1 е върху съдържанието на този процес като акцентът на автора е върху създаването на основната предпоставка за промяната – човешки ресурс с необходимото качество.

Параграф 2 на глава 1 фокусира върху процесите в науката „икономическа теория“. В анализа се открояват няколко основни момента: 1/ дълбочината на извършения преход, която се обуславя преди всичко от два фактора – неподготвеността на кадрите и отношението между двете парадигми – старата и новата; 2/ процесът на „смяна на парадигмата“ в академичната наука протича много по-бавно, постепенно и съвсем не безболезнено, защото смяната на парадигмата в науката изисква не само приобщаване към ново знание, но фундаментална промяна във възгледите, начина на мислене, миросгледа, ценностната система; и 3/ въвеждането на икономикса в преподаването се оказа онази врата, през която неокласическата парадигма започна да навлиза и в науката. В резултат приобщаването ни към световната наука след 1990 г. се изрази повече или по-малко едностранно в приобщаване към неокласическата школа, която към края на изучавания период, според изследването, е доминираща и в преподаването, и в науката в България.

В контекста на проблема за трансформационните процеси в науката авторът се спира на два много важни, но традиционно пренебрегвани въпроса: за начина на раздяла със старата парадигма (марксистката политическа икономия) и за мястото на преходната икономика в преподаването и науката. Авторската оценка тук е силно критична: случилото се на полето на икономическата теория и по двата въпроса свидетелства за дълбочината на шока, който икономическата теория у нас преживява в периода след 1990 г.

В глава 2 са разгледани някои процеси, които се наблюдават в края на изследвания от 3. Младенова период и които според автора маркират някои нови процеси и тенденции, заслужаващи внимание. Като такива са посочени: овладяването на икономикса напредва отвъд равнището на знания, необходими за преподаването му; появяват се признаци на внимание към К. Маркс; наблюдават се наченки на критично отношение към икономикса; възражда се интересът към политическата икономия в България; разширява се използването на институционализма и в преподаването, и в науката. Оценени са перспективите на всеки от посочените по-горе нови процеси.

Глава 3 съдържа резултатите от анкетно проучване, осъществено от автора сред колегията на икономистите-теоретици в началото на 2011 г. Анкетното проучване хвърля светлина върху два въпроса: първо, какъв е профила и подготовката на хората, осъществили реформата на полето на икономическата теория през първите 20 години след началото на пазарната трансформация, и второ, каква оценка дават преподавателите по икономическа теория за хода на реформата в България и за нейните

резултати. Глава 3 е ценно допълнение към изследването, тъй като дава възможността да се получи една по-широка и пълна представа за трансформационните процеси и за тяхната рефлексия в съзнанието на специалистите. В края на главата е направено сравнение между възгледите на автора, изразени в първите две глави на монографията, и възгледите и оценките на колегията на икономистите-теоретици като са разкрити сходства, но и някои различия.

Монографията завърша със заключение, в което авторът заема принципната позиция, че справедливата оценка в науката може да бъде дадена, само ако развитието на науката се разглежда в исторически контекст, а това за България и конкретно за периода след 1990 г. означава да се оценява от гледна точка релацията „континуитет – дисконтинуитет“ (прекъснатост - непрекъснатост).

ПРЕПОРЪКА

за монографията на проф. д-р Зоя Младенова

„Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990-2011 г. (поглед отвътре)“ за присъждане на наградата „Варна“ за 2019 г.

Монографията „Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990-2011 г. (поглед отвътре)“ представлява първото по рода си научно изследване на реформата на полето на икономическата теория в България след 1990 г. Тя запълва една съществена празнина в българската икономическа наука, свързана с неизяснения начин на смяната на научната парадигма в преподаването на икономическата теория и в академичната наука. Като един от най-активните и най-креативни участници в този процес, авторът си поставя сложната и мащабна задача да представи една цялостна и реалистична картина на промяната в икономическата теория в нейната многоизмерност и многоаспектност. С присъщата си ерудиция и интелект и в резултат на многогодишните си творчески търсения тя извършва изключително задълбочен анализ на реформата на икономическата теория във висшите училища у нас и на нейните проекции върху съвременното ѝ развитие. Това е погледът на университетски преподавател и учен, на политикономист, който познава еднакво добре старата и новата парадигма, на изследовател със сериозен международен опит, на управленец на различни академични равнища, на колега, който е съпреживял трансформационните процеси в науката и е превърнал осъществяването и изясняването им в своя академична кауза.

В монографията се прави обстоен, аргументиран и убедителен анализ на своеобразната смяна на парадигмата в преподаването и в икономическата наука в България, идентифицират се нейните силни страни и недостатъци и са характеризират състоянието и проблемите пред съвременната икономическа теория в страната. Въпреки, че фокусът в нея е върху периода до 2011 г., тя има безспорна актуалност и в настоящия момент, защото поставя на дневен ред много нерешени проблеми, свързани с осмислянето на начина, по който осъществихме раздялата с миналото, с пътя, по който наложихме икономикса в обучението и с широтата и теоретичната насоченост, в които разгърнахме научните си търсения.

Книгата съдържа значими научни и научно-приложни приноси за икономическата теория и нейното преподаване, които могат да се систематизират по следния начин:

Първо: Осветлени са същността и характеристиките на смяната на икономическата парадигма в България и са изведени нейните специфики спрямо разбиранията на философията на науката. Тя е дефинирана като процес на замяна на една теоретична алтернатива с друга, който засяга определен регион на света и е резултат от фундаментални промени в социално-икономическата система. Доказано е убедително, че реформата на полето на икономическата теория у нас протича в посока от преподаването към науката и се извършва революционно и радикално. Специално внимание е отделено на особеността, според която самата смяна на научната парадигма в икономическата теория не се превръща в предмет на изследване, а доколкото изследвания все пак съществуват, те са обвързани главно с преподаването на икономикса.

Второ: Изследвана е сложната и двупосочна зависимост между трансформационния процес в икономиката и реформата на висшето икономическо образование и е защитен аргументирано възгледът, че в страната е изградено по същество ново икономическо образование. Анализирани са задълбочено най-важните съдържателни, структурни,

организационни и управленски аспекти на образователната реформа и е подчертана специално нейната неравномерност. Откроява се ролята на реформата в съдържанието на учебния процес и привеждането на всички учебни курсове на методологичните и теоретични основи на икономикса, който е разгледан в по-широк смисъл като нов начин на мислене и нов светоглед. Като сърцевина на този процес е възприето разработването, адаптирането и въвеждането у нас на много нови дисциплини, преподавани в страните с пазарна икономика, което е определено като сложен, продължителен и многоаспектен процес, предизвикан от осъзната необходимост.

Трето: Изведена е ключовата роля за реформата на човешкия фактор, който осъществява смяната на парадигмата в преподаването в резултат изцяло на собствени усилия и самоподготовка и без да получи необходимата институционална и организационна подкрепа. За пръв път в българската литература е изтъкната иновативната роля на преподавателите по икономикс, които се самообучават и усвояват нова теоретична парадигма и едновременно с това разработват нови учебни дисциплини и програми, подготвят лекции и семинарни занятия, пишат първите учебници и помагала, овладяват различна методология. Обосновано е заключението, че тези преподаватели влагат много лични усилия и работят под изключително напрежение, което обаче остава игнорирано и не оценено в обществен план.

Четвърто: Идентифицирани са редица нерешени проблеми и са набелязани няколко основни задачи, които следва да бъдат решени в следващите етапи на реформата във висшето икономическо образование. Като проблемни области са определени преориентацията на бакалавърските програми от отраслова към функционална специализация, привеждането на всички останали икономически дисциплини към принципите и подходите на неокласическата теория, затвореността на проблемите на преподаването в отделните катедри и др. Приоритет сред предстоящите задачи е даден на акцента върху курсовете на по-високо равнище, въвеждането на нови дисциплини и обвързването на преподаването със стопанската практика на страната.

Пето: Анализирани са детайлно смяната на икономическата парадигма на полето на науката и са характеризирани най-важните условия и предпоставки за нейното осъществяване. Изтъкнати са най-важните й своеобразия спрямо реформата в преподаването, които се изразяват в по-висока продължителност и сложност и в нереализирани в българските условия възможности за избор. Заявена е категорично силно критичната авторова позиция към насочването на вниманието главно върху неокласическата теория и ограничени интерес към алтернативните теоретични школи.

Шесто: Представен е критичен авторов поглед към неизвършената оценка на марксизма и на политическата икономия в условията на социализма. Неслучилото се преосмисляне на предишната теоретична парадигма е определено като съществен проблем пред икономическата наука в контекста на нейната собствена логика и с оглед на настъпилите промени в икономическата система. Наблюдаването у нас „премълчаване“ на марксизма е възприето като намиращо в дисонанс със световните тенденции на висок интерес към марксизма и търсене на негови съвременни проекции. В тази връзка е формулиран изводът, че начинът на раздялата с марксизма има и ще продължава да има негативно въздействие върху развитието на икономическата наука в страната.

Седмо: Специално внимание е отделено на отсъствието в учебните програми на отделни дисциплини за преходната икономика, каквито съществуват в страните от ЦИЕ. Приведени са съдържателни доводи в полза на необходимостта от преподаване на специална

дисциплина по икономика на прехода, които са свързани с условията на социализиране на студентите, връзката с научните изследвания по тематиката и възможностите за откриване на несъстояли се дебати за парадигмата. Обосновано е становището, че въвеждането на такава дисциплина запазва своята актуалност понастоящем и в него могат да се концентрират възможностите за нови търсения и изразяване на собствени позиции. Подобен проблем е идентифициран и на полето на науката, в която не възниква цялостна теория на прехода, а също господства неокласическата парадигма, която недооценява ролята на институциите.

Осмо: Аргументирана е последователно фундаменталната идея на автора, че трансформационните процеси в преподаването на икономическата теория и в развитието на икономическата наука все още не са завършени. Открити са основните достижения в тази посока, свързани с все по-честото прилагане на неокласическата теория и методология, с признаците на по-сериозен интерес към предишната парадигма, с проникването на институционализма в икономическите изследвания. В същото време убедително е защитавано разбирането, че налагането на неокласицизма като доминираща теория не отменя необходимостта от критично отношение към него гледна точка на самата неокласика и алтернативните школи, че икономическата наука остава длъжник при осмислянето на прехода и че съвременната икономическа теория се нуждае от повече пълнота, плурализъм и отвореност към света. Като двигател на този процес е припознато повишаването на качеството на докторантурите и засилването на тяхната интердисциплинарност.

Девето: Извършено е единственото по рода си емпирично проучване на мнението на икономистите-теоретици относно настъпилите фундаментални промени в икономическата теория. Чрез него е очертан профилът и компетентностите на извършилите промяната и са представени техните оценки за начина на осъществяване и резултатите от трансформационния процес в икономическата наука. Анализирани са резултатите от това проучване и са набелязани най-важните достижения и основните предизвикателства пред бъдещото развитие на науката и преподаването. Получените резултати са съпоставени с авторското разбиране за тези процеси, като са открити най-важните сходства и различия. В резултат на сравнителния анализ е обоснована необходимостта от засилване на вниманието на икономическата теория към самата себе си, което в съчетание с по-голямата широта на идеите се възприема като предпоставка за утвърждаване на нейната собствена идентичност в обозрима перспектива.

Заключение: Представената монография представлява много сериозно, мащабно, задълбочено и оригинално изследване на трансформационните процеси в областта на икономическата теория в България. Като имам предвид постигнатите в нея високи научни резултати, както и значителният цялостен принос на проф. д-р Зоя Младенова за извършването и осмислянето на реформата в полето на икономическата теория в България, препоръчам с пълна убеденост тя да бъде удостоена с наградата „Варна“ за 2019 година.

14.03.2019 г.

Проф. д.ик.н. Стати Статев
Ректор и ръководител на катедра
„Икономика“ на УНСС

До г-н Ректорът
на ИУ – Варна

П Р Е П О Р Ъ К А

за присъждане на награда Варна за 2019 г.
в областта на обществените науки
на проф. д-р Зоя Младенова

Професор Зоя Младенова, член и Ръководител на катедра „ОИТ“ при ИУ – Варна, е известен и утвърден икономист и изследовател. Научните ѝ интереси са в областта на икономическата теория и методология, световното стопанство, глобализацията, преките чуждестранни инвестиции и транснационалните корпорации, проблемите на прехода към пазарна икономика. Списъкът с публикацииите ѝ наброява над 100 заглавия, в т.ч. 15 монографии и студии. Тук се включва и мащабното изследване „Неокласическата теория в края на XX – началото на XXI век: постижения, проблеми, перспективи“, 463 стр. (2011 г.).

В началото на 2019 г. проф. З. Младенова публикува поредното си научно изследване.¹ То е посветено на сложните и многопластови трансформационни процеси в областта на икономическата теория, протекли през първите две десетилетия след началото на пазарните реформи в България през 1990 г. За две десетилетия картината на икономическата теория в нашата страна се промени коренно: ако в началото на периода в университетите се преподава марксистка политическа икономия, в края на периода и в преподаването, и в науката безусловно доминира неокласическата теория (Economics). Реформата на полето на икономическата теория бе изключително дълбока, в България тя получи наименованието „смяна на парадигмата“. В последната си книга З. Младенова превръща „смяната на парадигмата“ в свой предмет на изследване.

Монографията на проф. Младенова притежава висока научна стойност. Основните приноси в труда, макар и представени накратко, могат да се систематизират по следния начин:

1/ В хода на реформата в областта на икономическата теория в България бяха дискутирани основно проблеми, свързани с преподаването на новата парадигма – неокласическата теория, но не и „смяната на парадигмата“ по същество. Както отбелязва авторът, фразата „смяна на парадигмата“ остана в България един празен израз, без собствено съдържание. Целта, която З. Младенова си поставя в публичацията поради това е да изясни съдържанието на понятието „смяна на парадигмата“, да анализира

¹ Младенова, З., Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990 – 2011 г. (поглед отвътре), Варна, СТЕНО, 2019 г., 192 стр.

начина, по който протекоха процесите в България и да даде една всеобхватна картина на реформата, във всичките ѝ аспекти и измерения, включително и такива, традиционно отминавани с мълчание. В този смисъл трудът е уникален. Той е първото и засега единствено изследване, посветено на реформата в областта на икономическата теория в България след 1990 година. Следва да се отбележи, че З. Младенова е постигнала целта си с компетентност и дълбочина.

2/ В началото на труда авторът анализира „смяната на парадигмата“ в България в контекста на философските възгледи на Т. Кун за парадигмите в науката. Извършеното сравнение с идеите на Кун разкрива, че осъществената у нас „смяна на парадигмата“ има твърде специфичен характер (З. Младенова откроява 4 специфични черти), поради което и авторът отстоява разбирането, че „смяната на парадигмата“ на полето на икономическата теория в България следва да се обозначава по посочения начин – да се слага в кавички.

3/ Авторът застъпва принципната позиция, че трансформационните процеси на полето на икономическата теория в България са част от реформата на висшето икономическо образование в нашата страна след началото на прехода от плана към пазара и в известен смисъл са нейна основа. Експлицитно заявява, че след 1990 г. в България се изгражда по същество ново висше икономическо образование – факт, който обикновено се отминава с мълчание.

4/ В монографията са разгледани детайлно процесите в областта на преподаването на икономическата теория във висшите училища на България след 1990 година. Авторът с основание отбелязва, че ако изваждането на марксистката политическа икономия от учебните планове може да се разглежда като единичен акт, то това не се отнася до въвеждането на икономикса в процеса на обучение. З. Младенова се фокусира върху процеса на въвеждане на новата парадигма в преподаването, който се разгърна във времето и обхваща усвояването на ново учебно съдържание, написването на новите учебници и учебни помагала, усвояването на нова методика на преподаване и изпитване, адекватна на новото учебно съдържание и т.н. Акцентът в тази част е върху формирането на най-важния фактор на промяната – човешкия ресурс с необходимото качество. Като изброява различните форми на приобщаване на университетските преподаватели към икономикса (участие в организирани форми на обучение, специализации в чужбина, участие в международни научни проекти и др.), авторът отбелязва, че основната си остава самоподготовката. В заключение, на тази част от монографията, авторът отбелязва, че „Реформата в областта на икономическата теория погълна огромни ресурси във формата на лични усилия, време и упорита работа, тя обрече поколения икономисти-теоретици на изключително напрежение в непосредствената им дейност в течение на години в един процес на самоадаптация на индивидите, останал, за съжаление, изцяло игнориран и незабелязан“ (с. 21).

5/ Самостоятелно и значително място (пар. 2 на глава 1) е отделено на измененията в областта на науката „Икономическа теория“. Обект на изследване е академичната наука и трансформационните процеси в нея през периода 1990-2011 година. В анализа на автора тук се открояват няколко основни момента: първо, дълбочината на извършения преход, която се обуславя преди всичко от два фактора – неподготвеността на кадрите, и отношението между двете парадигми: старата и новата; второ, процесът на „смяна на парадигмата“ в академичната наука протича много по-бавно, постепенно и съвсем не безболезнено, защото смяната на парадигмата в науката изисква не само приобщаване към ново знание, но фундаментална промяна във възгледите, начина на мислене, миросгледа, ценностната система; и трето, въвеждането на икономикса в преподаването се оказва онази врата, през която неокласическата парадигма започна да навлиза и в науката. Създадените след 1990 г. нови условия за развитие на науката в България и за приобщаване към световното знание, се изразиха у нас повече или по-малко едностранно в приобщаване към неокласиката, която към края на изучавания в монографията период, според автора, все по-категорично се налага и в областта на научните изследвания.

6/ Като част от проблема за трансформационните процеси на полето на науката авторът разглежда въпроса за раздялата със старата парадигма: марксистката теория. Тук позицията на З. Младенова е категорична: марксизмът в България не бе подложен на критична преоценка и преосмисляне, а бе отменат с мълчание. Но, според разбирането на автора, това не е начинът, чрез който науката се разделя с миналото си. Според проф. Младенова начинът на раздяла със старата парадигма е една от слабостите (пропуските) на реформата в областта на икономическата теория в България след 1990 година.

7/ Не е отменат от автора и един от ключовите въпроси на анализирания период – мястото на преходната икономика в преподаването и науката. Оценката на З. Младенова и тук е критична: според нея преходната икономика не намери адекватно място нито в преподаването, нито в академичната наука. Авторът прави сравнение с аналогични процеси в други бивши социалистически страни и откроява посоченото по-горе като една от националните особености на процеса на трансформация в областта на икономическата теория в България.

8/ Към края на изследвания в монографията период, според автора, на полето на икономическата теория в България се очертават нови процеси и явления, които заслужават внимание. Те са разгледани в глава 2. Като такива авторът посочва, че: напредва овладяването на икономикса отвъд равнището на знания, необходими за преподаването му; наблюдават се наченки на критично отношение към икономикса; появяват се признаци на внимание към идеите на К. Маркс; възражда се интересът към политическата икономия в България; разширява се използването на институционализма и в преподаването, и в науката. Според З. Младенова, някои от посочените явления не

следва да се надценяват – става въпрос за интереса към Маркс или възраждането на политическата икономия в България. Проникването на институционалните идеи обаче следва да се оценява положително и е перспективно. В контекста на казаното трябва да се отбележи, че доминиращата позиция на неокласиката и в преподаването, и в науката, според автора, ще се запази.

9/ Ценна част от изследването е глава 3, която съдържа резултатите от анкетно проучване, осъществено от автора сред колегията на икономистите-теоретици в началото на 2014^г година. Анкетното проучване хвърля светлина върху два въпроса: първо, какъв е профила и подготовката на хората, осъществили реформата на полето на икономическата теория през първите 20 години след началото на пазарната трансформация, и второ, каква оценка дават преподавателите по икономическа теория за хода на реформата в България и за нейните резултати.

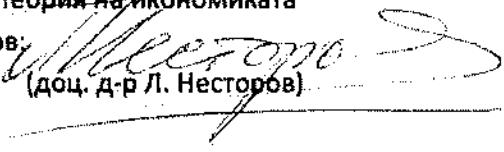
Научният труд на проф. Зоя Младенова заслужава висока оценка. Той има изцяло изследователски характер. Подробно анализирани са разнообразни процеси, вписващи се в обобщаващото понятие „смяна на парадигмата“ – техните изходни условия, причини, предпоставки, движещи сили и резултати. Авторът е представил балансирана оценка на процесите, като е посочил както постиженията, така и пропуските и слабостите на реформата в областта на икономическата теория в България през периода 1990-2011 година. В монографията се съдържа реалистична и обективна оценка на трансформационните процеси. З. Младенова е отличен познавач на процесите, които анализира. Тя е не само учен – изследовател, но и непосредствен участник в реформата в областта на икономическата теория в България. В Приложение 1 се съдържа списък на 27 нейни публикации, които свидетелстват, че авторът е активен участник в промяната, той следи хода на реформата, идентифицира определени проблеми и заема активна позиция спрямо тях.

Не на последно място трябва да се посочи, че разглеждания монографичен труд позволява да се открият основните приноси на проф. З. Младенова към трансформационните процеси в областта на икономическата теория в България. Тя е един от малцината, който се ангажира с преподаването на „Теория на прехода“. През учебната 1995- 1996 г. изнася лекционен курс в Университета на Тексас, гр. Остин, САЩ, а след това предлага същата учебна дисциплина и в ИУ – Варна и я чете пред студентите в продължение на 10 години. Пише статии, в които обосновава необходимостта от подобна учебна дисциплина за подготовката на студентите-икономисти и апелира към колегията за повсеместното въвеждане на учебен курс „Теория на прехода“. През периода 2007 - 2008 г. пише статии за политическата икономия в съвременните условия, организира конференция в ИУ – Варна на тема „Политическата икономия: минало или бъдеще на икономическата теория“, което даде началото на възраждането на интереса към политическата икономия в България. Разработи и представи на вниманието на колегията

монументалния труд „Неокласическата теория в края на XX – началото на XXI век: постижения, проблеми, перспективи“ (2011 г.), с който запозна колегията с неокласическата теория не като учебна дисциплина, а като наука – с нейната история, методология и съвременно развитие. Насочва усилията на колегията към критична преоценка на неокласицизма и към приобщаване към процесите, които протичат в световната наука (организира кръглата маса на тема „Критиката към неокласическия икономикс в светлината на глобалната криза 2008 – 2009 г.“). Изразява публично позицията, че приседняването на България към ЕС не може да се счита за края на прехода от плана към пазара. Единствената е, която пише за проблемите на докторантурата по политическа икономия и че тя е ключът към бъдещето на икономическата теория в България. Всичко това очертава фигурата на проф. Младенова като преподавател и изследовател със собствено и значимо присъствие в реформата на полето на икономическата теория в нашата страна след 1990 година.

Изложеното по-горе ми дава основание да предложа професор Зоя Младенова за Награда Варна в областта на обществените науки за 2019 година за научните приноси и обществената значимост на монографията „Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990 – 2011 г. (поглед отвътре)“, 2019 г., Варна, СТЕНО, 192 стр. , както и за активната ѝ позиция и личните ѝ приноси към реформата на икономическата теория в България.

Ръководител катедра „Обща теория на икономиката“
при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов:

(доц. д-р Л. Несторов)

12.03.2019 г.

До Академичното ръководство
на ИУ - Варна

ПРЕПОРЪКА

за присъждане на награда **Варна** на проф. д-р Зоя Младенова
в областта на обществените науки за 2019 година

Автор: Дянко Минчев, д. н., проф. в катедра *Икономика* на
Русенски университет „А. Кънчев“

В началото на 2019 г. беше представена поредната монография на проф. д-р Зоя Младенова под заглавие *Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990-2011 г. (поглед отвътре)*.

Монографията е уникално за българските условия изследване, запълващо празнина в икономическия анализ. Тя е опит за саморефлексия на икономическата теория, защото проф. Младенова е известен действащ преподавател и учен в този период и наблюдава процесите отвътре. Анализът на Зоя Младенова, показан в тази монография, е задълбочен, критичен и откровен, с ярко изразена собствена позиция, допълнена с мнения на част от колегията.

Погледнати отвътре, в границите на общата теория на икономиката, са анализирани много важните въпроси: по какъв начин и в каква степен става замяната на дисциплината *Политическата икономия* с дисциплината *Икономикс* в преподаването; осъществена ли е “смяната на парадигмата” в научните изследвания; доколко и как Преходът в България е повлиял на промяната в преподаването и как той е отразен в него; как новата методология (икономикс) се използва в научните изследвания; до каква степен трябва да се разделим с политическата икономия като форма на съществуване на общата теория на икономиката; доколко неокласическият икономикс като съвременна господстваща обща теория отразява нашата действителност; как се извършва раздялата с марксизма в България.

Засяга се и проблемът за критичното отношение към неокласическия икономикс и възраждането на интереса към институционализма и политическата икономия в България и по света.

Основните обществено значими резултати от тази разработка могат да се обобщят в две групи – теоретико-методологически и практически.

1. Теоретико-методологически резултати

Монографията се отнася до ролята и мястото на общата теория на икономиката в развитието на нашата страна и представлява своеобразна оценка на нейното състояние в качеството ѝ на наука и в качеството ѝ на учебна дисциплина. Във втората си роля – като учебна дисциплина, тя е и научна методология на останалите икономически дисциплини, което прави монографията на проф. Младенова още по-значима.

Анализът на тези две страни на общата теория на икономиката – учебна и научна, е представен в развитие за период от двадесет години, който представлява смяна на общественно-политическата система в България. Този период налага фундаментални промени в цялата социална система, в това число и в икономическата наука. Колебанията в обществото, началното объркване и всички въпроси, свързани с това, рефлектират и в икономическата теория. Именно на проблемите, създадени в този период, е посветена и представената монография. Тя е част от историята на икономическата мисъл в България в периода на смяната на две общественно-политически системи.

На следващо място трябва да се отбележи, че този труд е своеобразно обобщение на много статии и доклади на автора по тази тематика и продължение (втора част) на забележителната разработка на Зоя Младенова *Неокласическата теория в края на XX и началото на XXI век (постижения, проблеми, перспективи)*. Двете монографии са само част от творчеството на проф. Младенова, но те са достатъчни, за да бъде подкрепена нейната номинация за наградата на гр. Варна в областта на обществените науки от гледна точка на развитието на теорията.

2. Практическа значимост

Разглежданата монография е не само посветена на състоянието на теорията, но анализът се разпростира върху връзката на теорията с практическите задачи, които трябва да се решават в страната. Тенденцията на свързване на теорията с практиката се отличава с търсене и откриване на проблемите на деня за българската икономика. Тази връзка в анализа е много полезна, защото поставя на дневен ред преосмисляне на теорията, свързано със задачите на нашето общество в сферите на образованието и науката – области, които трябваше и трябва да са

приоритет №1 в управлението на страната, както на централно, така и на местно ниво.

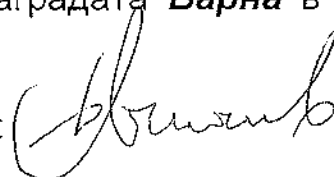
Отговорът на разгледаните въпроси в монографията рефлектира в стопанската практика по линия на кадрите, които излизат от висшето образование, както и по отношение на научното осмисляне на времето на Прехода и на развитието непосредствено след него. Тук се отнасят: виждането на автора за задачите пред българската икономика в съвременните условия на членство в ЕС; лекционният курс *Теория на прехода*, един от малкото четени в страната; предложенията ѝ за реформи при подготовката на бъдещите икономисти – бакалаври, магистри и доктори.

Заслужава си да се отбележи, че проф. Зоя Младенова стои в основата на три големи събития, свързани практически с науката и проблемите, дискутирани в монографията: конференцията *Икономическата теория в началото на XXI век* (2005 г.); първата в България конференция, посветена на политическата икономия (*Политическата икономия: минало или бъдеще на икономическата теория – 2007 г.*); националната кръгла маса от 2016 г.: *Критиката на неокласическия икономикс в светлината на глобалната финансово-икономическа криза от 2008-2009 г.*

Монографията и практическата дейност на проф. Младенова в качеството ѝ на ръководител катедра *Обща икономическа теория* издигат авторитета на ИУ – Варна и гр. Варна в България. Те показват, че варненската академична общност, в лицето на проф. Зоя Младенова, е загрижена за националните интереси, а чрез ИУ - Варна ги реализира практически, и с това е заслужила признание и авторитет сред колегията.

Научната стойност и обществената значимост на монографията *Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990-2011 г. (поглед отвътре)*, както и приносите на проф. З. Младенова към реформата в полето на икономическата теория в България след 1990 г. ми дават основание, с пълна убеденост, да препоръчам на Академичното ръководство на Икономически университет – Варна номинацията на проф. д-р Зоя Младенова за наградата **Варна** в областта на обществените науки.

Подпис:

ПРЕПОРЪКА

за номинация за индивидуална награда „Варна“ в сферата на науката и висшето образование - област „Обществени науки“, на проф. д-р Зоя Младенова от проф. д-р Цвета Зафирова – председател на секция „Икономически науки“ в Съюза на учените – Варна

Проф. д-р Зоя Младенова е ръководител на катедра „Обща икономическа теория“ при ИУ – Варна и директор на Научноизследователския институт при висшето училище. Тя е изтъкнат и утвърден преподавател, както и изследовател с научни интереси в областта на икономическата теория и методология, световното стопанство, глобализацията, преките чуждестранни инвестиции и транснационални корпорации, проблемите на прехода към пазарна икономика.

През 2012 г. с изключително активната и ползотворна дейност на проф. д-р Зоя Младенова се създаде (възстанови) секцията „Икономически науки“ на територията на Икономическия университет (ИУ) – Варна, на която тя единодушно бе избрана за неин председател. Под нейно ръководство бяха организирани и проведени различни научни конференции, симпозиуми, кръгли маси, дискусии по важни за науката теми, вкл. собствени организационни мероприятия на секцията с водещи лектори по актуални проблеми, публично представяне на научно трудове и книги на известни български учени икономисти и др., които предизвикваха значителен интерес сред преподавателите както от ИУ – Варна, така и сред останалите висши училища в града. Това увеличи членската маса на секция „Икономически науки“ на 74-ма души и стана втората по големина в Съюза на учените – Варна, което се дължи на упоритата работа на проф. д-р Зоя Младенова.

През 2013 г. тя бе избрана за член на УС на Съюза на учените – Варна, а през 2017 г. и за негов зам.-председател. Нейната активна дейност допринесе за издигане ролята и значението на съюза, както и за неговото популяризиране сред научната общност. Участва в разработването и на най-важните документи за развитието му, както и с експертната си дейност за решаване на важни регионални проблеми.

В края на 2017 г. проф. Младенова бе избрана за член на най-висшия орган на Националната агенция по оценяване и акредитация (НАОА) на висшите училища – Акредитационният съвет, като експерт в област „Стопански науки и управление“. Тя е и единствен представител от Варна в този изключително важен форум. Там достойно защитава интересите на научната и изследователската общност, като с експертните си насоки допринася за високите акредитационни оценки на университетите от Варна и техните професионални направления в бакалавърските, магистърските и докторските програми.

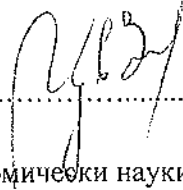
През 2018 г. проф. Младенова бе избрана за член на Управителния съвет на Съюза на учените – България, като представител на Варна. Още с първите си участия в този висок научен форум тя се включва в организацията по подпомагане на научната дейност, защитавайки потребностите и отстоявайки правата на варненската научна общност.

През март 2019 г. проф. Младенова публикува поредното си научно монографично изследване, озаглавено „Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990 – 2011 г. (поглед отвътре)“. Според експерти в тази област това е първото и засега единствено в България изследване, посветено на трансформационните процеси на полето на икономическата теория след 1990 г.

Като настоящ председател на секция „Икономически науки“ в Съюза на учените – Варна, горещо препоръчвам проф. д-р Зоя Младенова да бъде номинирана за носител на награда „Варна“ за високи постижения в научната и преподавателската дейност през 2018 г. в областта на обществените науки.

март, 2019 г.

проф. д-р Цвета Зафирова:.....

Варна

/председател секция „Икономически науки“ СУ – Варна

Изм. №14/26.03.2019г.

**ДО ГОСПОДИН ТОДОР БАЛАБАНОВ
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ОБЩИНСКИ СЪВЕТ ВАРНА**

УВАЖАЕМИ ГОСПОДИН БАЛАБАНОВ,

С настоящото писмо Съюзът на учените – Варна изразява своята подкрепа за връчване на индивидуална награда „Варна“ в сферата на науката и висшето образование - област „Обществени науки“, на проф. д-р Зоя Младенова.

Проф. д-р Зоя Младенова е ръководител на катедра „Обща икономическа теория“ при ИУ–Варна и директор на Научноизследователски институт при висшето училище. Тя е изтъкнат и утвърден преподавател, както и изследовател с научни интереси в областта на икономическата теория и методология, световното стопанство, глобализацията, преките чуждестранни инвестиции и транснационални корпорации, проблемите на прехода към пазарна икономика.

През март 2019 г. проф. Младенова публикува поредното си научно монографично изследване, озаглавено „Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990 – 2011 г. (поглед отвътре)“. Според експерти в тази област това е първото и засега единствено в България изследване, посветено на трансформационните процеси на полето на икономическата теория след 1990 г.

Проф. д-р Зоя Младенова е дългогодишен деятел на Съюза на учените – Варна, първоначално, като председател на секция „Икономически науки“, а впоследствие и като заместник-председател на УС от 2017 г.

Проф. Младенова е надежден колега и изявен варненски учен и общественик, чиято номинация горещо подкрепяме. Надяваме се нейните заслуги да бъдат адекватно оценени с връчването на престижната награда „Варна“.

С уважение,

П-Л НА УПРАВИТЕЛНИЯ СЪВЕТ НА СУ - ВАРНА

ПРОФ. Д-Р ВИОЛЕТА ЙОТОВА, Д.М.Н.

26.03.2019 г.

гр. Варна

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д. ик. н. Ивона Якимова

на монографичен труд под заглавие „Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990-2011 г.

(поглед отвътре)“ с автор проф. д-р Зоя Младенова

Изследването е посветено на реформата на полето на икономическата теория в България така, както протече през първите две десетилетия след началото на прехода към пазарна икономика. Във фокусът на вниманието е академичната дисциплина и наука „икономическата теория“ във ВУ на България. Рецензентът е напълно съгласен с автора, че това е периодът, в рамките на който университетските преподаватели в България изнесоха основната тежест на трудни и мащабни трансформационни процеси, променили за две десетилетия коренно картината на преподаваната икономическа теория в страна. Книгата на проф. Младенова е отговор на въпроса: какво се случи и как се случи в областта на преподаваната в университетите икономическа теория в България през разглеждания период.

На вниманието на читателите е едно уникално изследване. Неговата значимост се определя преди всичко от факта, че това е първото и засега единствено по рода си изследване по дадената проблематика и това се отнася както за аналитичната, така и за емпиричната част. Реформата в областта на икономическата теория у нас остана недостатъчно анализирана. Фокусът в академичните среди се насочи изцяло към преподаването на новата парадигма – икономиксът, но не и върху процесите, характеризиращи промяната на полето на икономическата теория като цяло. От гледна точка това състояние на науката целта, която З. Младенова си поставя, е да представи една както реалистична, така и всеобхватна картина на промяната, осъществена в областта на икономическата теория в България, във всичките ѝ измерения, включително и такива, традиционно отминавани с мълчание. И тя е постигнала целта си със завидна компетентност и дълбочина.

Монографията се състои от Увод, три глави и заключение и е в общ обем от 192 страници. Към нея има включени три приложения. Списъкът с използваната литература включва 178 заглавия, които са коректно цитирани. Трудът може да бъде разделена

условно на две части: в първата (глави 1 и 2) се съдържат авторските анализи и оценки по проблемите на реформата на полето на икономическата теория в България след 1990 година. Във втората част (глава 3) са представени резултатите от анкетно проучване, осъществено от автора с икономисти-теоретици от водещи университети в България в началото на 2011 година. Този част допълва предходния анализ и позволява да се състави по-пълна картина за трансформационните процеси на полето на икономическата теория през първите две десетилетия след 1990 г. и за техните резултати.

Въпреки важността на анкетното проучване, веднага следва да се отбележи, че основното в публикацията са авторските анализи и оценки на реформата на полето на икономическата теория в България в периода 1990-2011 г. Те са базирани на наблюденията на З. Младенова като университетски преподавател и изследовател и като непосредствен участник в описаните процеси и се съдържат в първите две глави. Анализите и оценките на автора относно реформата на полето на икономическата теория в България през изследвания период могат да се характеризират накратко с няколко думи: обективни, задълбочени, откровени, критични. Зоя Младенова е учен, който отдавна е доказал своята научна безпристрастност и обективност. Констатациите и изводите, до които достига, дори и тогава, когато са силно критични, са солидно аргументирани и обосновани и рецензентът напълно ги споделя.

Глава 1 е посветена на започналата след 1990 г. реформа в областта на икономическата теория в нашата страна, получила наименованието „смяна на парадигмата“. Ето защо първият въпрос, към който се обръща автора е, как се вписва извършената у нас смяна на парадигмата във философската концепция на Т. Кун за парадигмите в науката. Извършеното от автора сравнение с идеите на Т. Кун разкрива, че осъществената у нас „смяна на парадигмата“ има твърде специфичен характер (З. Младенова откроява 4 специфични черти), поради което и авторът отстоява разбирането, че „смяната на парадигмата“ на полето на икономическата теория в България следва да се обозначава по посочения начин – да се слага в кавички.

В глава първа авторът разглежда последователно промените, осъществени в областта на икономическата теория 1/ в процеса на преподаване, и 2/ в академичната наука. Като отбелязва, че „смяната на парадигмата“ у нас започна от преподаването и се изрази в замяната на марксистката политическа икономия от теорията на пазарната икономика (икономикс), авторът акцентира върху няколко ключови моменти:

Първо, изваждането на марксистката политическа икономия от учебния процес и замяната ѝ с неокласическия икономикс бе обусловена от смяната на социално-икономическата система и в този смисъл нямаше алтернатива.

Второ, „смяната на парадигмата“ на полето на преподаване на икономическа теория е част от реформата на висшето икономическо образование в България след 1990 г. и следва да се разглежда в такъв контекст.

Трето, посочената „смяна на парадигмата“ в преподаването бе осъществена повсеместно, решително и радикално от всички центрове на висшето икономическо образование у нас още през първите години след 1990 г., което свидетелства, че колегията като цяло осъзнава необходимостта от подобна промяна.

Четвърто, ако отстраняването на политическата икономия като учебна дисциплина от учебните планове се прояви като единичен акт, то това не се отнася до въвеждането на икономикс като нова учебна дисциплина. Последното изискваше да се усвоява ново учебно съдържание, да се разработят и напишат новите учебници, да се усвоява нова методи за провеждане на лекции и семинарни занятия, за провеждане на изпити и т.н. Поради което процесът на „смяна на парадигмата“ в преподаването се разгърна във времето и според оценката на автора обхваща цялото първо десетилетие след началото на прехода от плана към пазара в България.

Параграф 1 на глава първа на монографията е посветен тъкмо на този продължителен и нелек процес на трансформация в преподаването на икономическа теория във ВУ на нашата страна. Авторът детайлно анализира неговия характер и предпоставки като фокусът е върху формирането на най-важния фактор на промяната – човешки ресурс с необходимото качество. Като посочва разнообразните форми за приобщаване на университетските преподаватели към новата парадигма (организирано обучение в страната и чужбина, научни специализации, участия в международни изследователски проекти и др.) авторът стига до категоричния извод, че основна роля е изиграла самоподготовката. В монографията той пише: „На практика се съчетаха два процеса: учейки се да преподават икономикс, университетските преподаватели по икономическа теория в същото време учеха себе си на икономикс. На повърхността видимо стана само първото – въведените нови учебни дисциплини и написаните нови учебници, докато второто – самообучението и самоподготовката, което стои в основата на способността да се преподава икономикс, до голяма степен остана скрито. Но видимото е като върха на айсберга, който показва само една част (може би незначителната) от планината от истинските усилия за адаптация на икономистите-теоретици към новите условия за развитие на икономиката и обществото след 1990 г. Реформата в областта на икономическата теория погълна огромни ресурси във формата на лични усилия, време и упорита работа, тя обрече поколения икономисти-теоретици на изключително напрежение в непосредствената им дейност в течение на години в един процес на

самоадаптация на индивидите, останал, за съжаление, изцяло игнориран и незабелязан.“ (с. 16).

В параграф 2 на глава 1 авторът насочва вниманието към трансформационните процеси в областта на икономическата теория, разбрана като научна област. Още в началото той посочва, че след 1990 г. се създават принципно нови условия за развитието на икономическите науки в България – открива се достъп до нови знания и идеи, премахват се съществуващите дотогава идейни, теоретични и идеологически бариери, слага се край на противопоставянето. Реформата в областта на преподаването на икономическа теория в страната и въвеждането на икономикса в процеса на обучение, обаче, според автора, предопредели това, което се случи на полето на науката: придаде едностранчивост на приобщаването на българската наука към световната. След процесът на преподаване, неокласическата теория започна постепенно да навлиза и в икономическите изследвания и към края на периода тя се очертава като доминиращата в науката научна парадигма. Но по този повод коментарът на автора е следният: „ Ако реформата на полето на икономическата теория във висшето икономическо образование нямаше алтернатива, доколкото икономиксът стои в основата на модерното образование в условията на пазарна икономика, то същото не важи за полето на науката. Тук изборът на неокласическата парадигма съвсем не е единствената възможност.“ (с. 28).

В тази част Зоя Младенова подробно анализира навлизането на новата парадигма (неокласическата теория) в научните изследвания в страната. Тук тя с основание акцентира върху дълбочината на промяната. За да бъде разбрана тя, според автора, е необходимо преди всичко да се отчита значението на два фактора: неподготвеността на кадрите, и отношението между двете парадигми: старата и новата. Макар че отстоява разбирането, че „смяната на парадигмата“ в бившите социалистически страни е много специфична и не следва да се разбира като „научна революция“ на полето на световната икономическа теория, в същото време авторът посочва, че от гледна точка отношението между двете парадигми, тя е наистина „революция“ – качествен скок, рязка промяна, преход от една теоретико-методологична система към друга, от един светоглед, към друг. Сам авторът посочва: „„Смяната на парадигмата“ отхвърли онова, което дотогава бе възхвалявано и възвеличавано, и го замени с онова, което по-рано бе критикувано и отхвърляно като ненаучно. Макар и в „микро“ мащаб – в границите на определен регион на света¹, този преход в истинския смисъл на думата изискваше да се извърши „революция“ в науката и в съзнанието на специалистите.“(с. 24).

Това е причината, поради която преходът към новата парадигма в науката е много по-продължителен и труден. От една страна, както пише авторът, реформата във висшето

¹ Бившите социалистически страни.

икономическо образование позволи на икономистите-теоретици да се приобщат към учебната дисциплина „Икономикс“, но не и към науката Икономикс. За постигането на последното според автора са необходими „много допълнителни и самостоятелни усилия“. Заниманията с науката Икономикс изправят университетските преподаватели пред много по-високи изисквания в сравнение с тези, необходими за преподаването на въвеждащите курсове по микроикономика и макроикономика. От друга страна, следва да се има предвид, че всяка парадигма на икономическата теория е много повече от систематизирано знание, тя е система от възгледи, убеждения, мироглед. „Смяната на парадигмата“ в науката следователно предполага не само овладяване на знанието, но и дълбока промяна в начина на мислене на специалистите, цялостна преориентация на възгледите. Поради това, както отбелязва авторът, процесът е не само по-бавен, но и много сложен, многопластов и далеч не безболезнен.

Като част от проблема за трансформационните процеси на полето на науката „икономическа теория“ във ВУ на България, авторът отделя по-нататък самостоятелно място на два ключови въпроса: 1/ как бе извършена раздялата със старата парадигма и 2/ какво място зае изследването на преходната икономика през първите две десетилетия след 1990 г.?

По отношение раздялата с марксизма позицията на автора е категорична: марксизмът в България не бе подложен на критична преценка и преосмисляне, а бе отменат с мълчание. Но, според изразената от автора позиция, това не е начинът, чрез който науката се разделя с миналото си. З. Младенова счита начинът на раздяла с миналото в областта на икономическата теория като една от слабостите на реформата в дадената област след 1990 г. Професор Младенова е отличен познавач на икономическата теория и на историята на икономическата мисъл. Поради това тя с основание отбелязва, че от гледна точка на световната наука, марксизмът не е просто „старата парадигма“. В съвременните условия марксизмът продължава да е едно от влиятелните течения в обществените науки в света. Поради това обричането на марксистката теория на мълчание през периода непосредствено след 1990 г. се отразява неблагоприятно не само върху развитието на икономическата наука в България в онзи момент, но и върху развитието ѝ в перспектива.

Що се отнася до теоретичните научни изследвания върху преходната икономика, то анализът на автора на монографията стига до извода, че прекомерното ангажиране с реформата в преподаването на икономическа теория не позволи на университетските преподаватели да се включат активно в изучаването на преходната икономика, особено през първото десетилетие след началото на пазарната трансформация. Показателен е фактът, че така необходимата за обучението на студентите дисциплина „Теория на

преходната икономика“ бе въведена само в няколко български университета и то по изключение. В областта на теоретичните изследвания на Прехода се налага неокласическият подход, макар че има опити и за търсене на теоретични алтернативи за изследване на сложните трансформационни процес от плана към пазара. В това отношение посоченото по-горе се очертава като национална особеност на прехода на полето на икономическата теория в България, което силно я отличава от ситуацията в други пост-социалистически страни, в които бе отделено много по-голямо внимание на изследванията на Прехода, в т.ч. и с приложението на различни теоретични подходи.

Обобщаващият резултат от анализа на реформата на полето на икономическата теория през първите две десетилетия след началото на прехода към демокрация и пазарна икономика се свежда до няколко основни пункта: направената реформа в преподаването на икономическа теория в България е окончателна и безвъзвратна, а преподаването на икономикс е на добро равнище. След преподаването, и науката, побавно и постепенно преминава на принципите на неокласическата теория. Има опити за въвеждането на хетеродоксални идеи, но те са единични и по-скоро изключение. В крайна сметка и в преподаването, и в науката, а чрез чуждите съветници – и в икономическата политика, се установи господстващото положение на неокласическата парадигма.

Глава втора е посветена на някои сравнително нови процеси, които според автора се наблюдават през последните години на изучавания от него период и които свидетелстват за раздвижване на полето на икономическата теория в България. Авторът е разгледал подробно следните заслужаващи внимание и характерни за края на изследвания период процеси и явления: 1/ напредва овладяването на икономикса отвъд равнището на знания, необходими за преподаването му; наблюдават се наченки на критично отношение към икономикса; появяват се признаци на внимание към К. Маркс; възражда се интересът към политическата икономия в България; разширява се използването на институционалната (неоинституционалната теория) и в преподаването, и в науката; в тематично отношение на преден план излизат проблемите на пълноправното членство на страната ни в ЕС (след присъединяването ни през 2007 г.). Във връзка с последното в монографията се съдържат интересни разсъждения на автора, според който присъединяването на България към ЕС не следва да се счита за края на прехода от плана към пазара. А това означава, че текущите проблеми на българската икономика не следва да се интерпретират единствено през призмата на членството в ЕС. Според З. Младенова, след 2007 г. българската икономика се изправя пред двойно предизвикателство: на пълноправното членство в ЕС и на продължаващата пазарна трансформация. Тази позиция на З. Младенова е изразена още в доклад от 2008 г. и в статия, публикувана през 2012 г. в западно списание, индексирано в Scopus. Доколкото е известно на рецензента,

проф. Младенова е единственият в професията учен, който публично и експлицитно е изразил мнението си по въпроса за края на Прехода. А, както отбелязва в монографията самият автор, въпросът е много важен защото от това как ще се идентифицира състоянието и проблемите, пред които се изправя икономиката в даден момент, зависи какви цели и задачи ще се формулират пред икономическата политика, зависи дали тя ще бъде адекватна или не. В заключението на глава трета авторът дава оценка на очертаните по-горе нови процеси и явления. Според него, интересът към Маркс или към политическата икономия в България не следва да се надценява. Проникването на институционалните идеи, особено в науката, следва да се оценява положително и е перспективно. Но доминиращата позиция на неокласиката не само в преподаването, но и в науката, ще се запази.

В глава 3 авторът дава думата на колегията на икономистите-теоретици по всички засегнати по-рано въпроси. Тя съдържа резултатите от анкетно проучване, осъществено в катедрите по икономическа теория в 10 водещи университета на България. Подобно анкетно проучване се провежда за първи път у нас. Авторът обосновава решението си да осъществи емпиричното изследване по следния начин: „...всяко изследване, ориентирано към оценката в науката, но базирано върху собствения опит на даден учен, крие определени рискове. Те са представени добре от Св. Колева, която пише: „Именно защото самите ние „сме въввлечени и вплетени в отношенията, които се опитваме да разплетем“, всеки опит за саморефлексия носи белезите на собствения ни научен и социален опит, на преживяното вчера и днес, т.е. на ограниченията на собствената ни позиция, обусловена социологически в прекия смисъл на думата.“. За да излезе извън рамките на посоченото ограничение, авторът търси мнението на специалистите по икономическа теория в България. Използваната за целта Анкетна карта се състои от 40 въпроса, които са обособени в две групи: А и В. Анкетното проучване си поставя две основни цели: първо, да очертае профила и компетентностите на академичния състав, извършил промяната на полето на икономическата теория в България през първите двадесет години след началото на демократичните промени, и второ – да разкрие оценките на колегията на икономистите-теоретици за настъпилите изменения и техните резултати. Данните от анкетното проучване са прецизно обработени и детайлно анализирани в глава 3 като допълват анализа на автора в предходните две глави и позволяват да се формира по-цялостна представа за процесите, протекли през периода 1990-2011 г. В заключението на глава 3 авторът прави сравнение между изразените от него позиции и преобладаващите оценки на колегията като цяло. Сравнението показва, че по много от повдигнатите въпроси е налице сходство в позициите, но има и такива въпроси, по които мнението на автора се отличава от това на колегията.

Монографията завършва със Заключение, в което авторът отбелязва, че се е стремил към балансирана оценка на процесите и резултатите, така че да подчертае постиженията, без обаче да премълчава слабостите на реформата на полето на икономическата теория в нашата страна. Според него справедлива оценка на случилото се в България в изследвана област може да бъде дадена през призмата на релацията „континуитет – дисконтинуитет“.

Монографията на проф. З. Младенова е преди всичко един авторски труд, базиран върху авторските наблюдения и оценки. Но веднага следва да се отбележи, че проф. Младенова се е отнесла към всеки проблем като към „научен проблем“ и го е изследвала компетентно, добросъвестно и задълбочено. Тя е формулирала серия от научни проблеми, и им е дала научни отговори. Като се почне от разкриване съдържанието на „смяната на парадигмата“ в България и бившите социалистически страни от гледна точка философията на науката на Т. Кун и се стигне до оценката в науката през призмата на релацията „континуитет – дисконтинуитет“. Ето защо трудът има висока научна стойност. В него Зоя Младенова за пореден път се проявява като учен и изследовател, независимо от спецификата на изучаваната от нея материя. Тя представя една всеобхватна картина на реформата на полето на икономическата теория в България като част от сложните трансформационни процеси в икономиката и обществото. Авторът разкрива както постиженията, така и пропуските на реформата на полето на икономическата теория в България. Трудът е написан с впечатляваща ерудиция. Проф. Младенова познава отлично състоянието и процесите на полето на икономическата теория в периода след 1990 г. и изследването демонстрира това по един категоричен начин. Но проф. Младенова познава и аналогични процеси, протекли в други бивши социалистически страни, което ѝ позволява да прави сравнения и да открие „особеностите“ на реформата в областта на икономическата теория в България. Не на последно място: проф. Младенова познава много добре и процесите в световната икономическа мисъл и нейната оценка за развитието на икономическата теория в България през периода 1990-2011 г. е дадена и от такава гледна точка, т.е. от позициите на едни високи критерии за оценка.

Приносите в монографията са многобройни. Трудът на З. Младенова е във висша степен новаторски. Независимо дали засяга големи или малки въпроси, тя винаги изразява ясно собствената си позиция като я аргументира солидно. В монографията са изследвани множество процеси, но като учен З. Младенова търси да изясни на първо място техните изходни условия, предпоставки, благоприятни и задържащи фактори, движещи сили и т.н., т.е. търси да обясни процесите. Да намери отговор за наистина специфичния начин, по който протече реформата на полето на икономическата теория в България. Наред с големите приноси в изследването, сред които са:

- Изборът на научния проблеми;
- Анализът на реформата в областта на преподаването на икономическа теория;
- Анализът на процесите на изменение в областта на науката „икономическа теория“;
- Начинът на раздяла с марксизма;
- Състоянието на нещата относно изследванията и преподаването на преходната икономика;
- Разкриване на позицията на колегията на икономистите-теоретици по всички повдигнати въпроси (резултатите от анкетното проучване);
- Сравнителния анализ между оценките на автора и тези на колегията на икономистите-теоретици относно процесите на изменение през първите двадесет години след началото на прехода към пазарна икономика,

в монографията се съдържат и множество други приноси, които са на всяка стъпка и е трудно да се изброят. Като примери могат да се посочат: на базата на свое конкретно изследване авторът доказва, че Ленин не е използвал методологията на Маркс (за разлика от други български икономисти, които само предпочитат да декларират това); изясняване на теоретичните подходи, които се използват при анализа на преходната икономика в световен мащаб и проявилите се в тази връзка ограничения на неокласическата теория; влиянието на Прехода върху доминиращата парадигма – в посока на нарастващо внимание към институциите; ясно изразената от автора (още през 2008 г.) позиция, че приемането на страната ни в ЕС не може да се счита за края на Прехода, а че в периода след 2007 г. страната ни продължава да се изправя пред двойно предизвикателство: на пълноправното членство в ЕС и на продължаващата пазарна трансформация на икономиката, и още много други.

В заключение бих искала да отбележа още един важен аспект на рецензирания труд – той позволява да се открие фигурата на автора като участник в трансформационните процеси в областта на икономическата теория в България след 1990 г. Зоя Младенова е не просто участник, а активен участник в реформата в областта на икономическата теория. Това се доказва не само от монографията, но и от приложения в края Списък на нейни публикации по проблеми на реформата, който наброява 27 заглавия и свидетелства, че авторът е активен участник във всички стъпки на промяната и адаптирането на икономическата теория към новите изисквания. Той следи и анализира процесите от самото им начало, разкрива нерешени проблеми, заема активна позиция спрямо тях и се стреми да помогне за тяхното разрешаване. Но присъствието на З. Младенова в трансформационните процеси е много повече от това. Фигурата на проф. Младенова се откроява сред общия поток на ангажираните с реформата на полето на икономическата теория в България. Доказателствата са в

монографията, и те са многобройни. З. Младенова е не само един от малцината, въвели учебната дисциплина „Теория на прехода“, но пише и убеждава в необходимостта да се въведе подобна дисциплина във всички университети в страната. Тя е една от първите, който поставя въпроса за политическата икономия в страната. На определен етап осъзнава, че икономикът в България се познава като учебна дисциплина, но не и като наука (с нейната история, методология, съвременно развитие) което я подтиква да направи едно голямо изследване и да публикува мащабния труд „Неокласическата теория в края на XX – началото на XXI век: постижения, проблеми, перспективи“.² Единствената е, която пише за докторантурата по Политическа икономия (това наименование на нашата научна специалност се запази) в новите условия и че тя е ключът към бъдещето на икономическата теория в България. Всичко това представя по безспорен начин една открояваща се фигура в трансформационните процеси на полето на икономическата теория в България, със свое собствено и забележимо присъствие.

Що се отнася до ИУ – Варна, в монографията са отбелязани три научни конференции, с които катедра „ОИТ“ завоюва признание и авторитет в цялата колегия: конференция „Икономическата теория в началото на XXI век“ (2005 г.), конференция „Политическата икономия: минало или бъдеще на икономическата теория“ (2007 г.), кръгла маса „Критиката на неокласическия икономикс в светлината на глобалната икономическа криза от 2008-2009 г.“. Но малко се знае, че това са години, в които Ръководител на катедрата е проф. З. Младенова. Тя е тази, която формулира темите на конференциите, организира провеждането им и тя е тази, която изнася пленарните доклади и на трите прояви. Водещата роля на проф. Младенова в областта на икономическата теория във Варна е неоспорима.

Накрая бих искала да отбележа, че изследването има не само исторически характер. Анализирани в него процеси имат своите важни проекции и в съвременните условия. В този смисъл монографията на З. Младенова позволява да се видят корените на съвременното състояние и на проблемите, пред които се изправя икономическата теория в България понастоящем.

С убеденост препоръчвам ръкописа на монографията „Трансформационни процеси в областта на икономическата теория в България през периода 1990 – 2011 г. (поглед отвътре)“ с автор проф. д-р Зоя Младенова за публикуване.

² Във Въведението на книгата авторът ясно посочва, че изследването е продукт „не толкова на авторски предпочитания, а на необходимост“ (с. 16).

Позволявам си също да препоръчам на проф. Младенова да кандидатства с монографията за награда Варна за 2019 г.

Рецензент:

(проф. д.ик.н. Ивона Якимова)

22.02.2019 г.

Гр. Варна

ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ВАРНА
КАТЕДРА „ОБЩА ИКОНОМИЧЕСКА ТЕОРИЯ“

РЕЦЕНЗИЯ

на монографията на проф.д-р Зоя Младенова: *„ТРАНСФОРМАЦИОННИ ПРОЦЕСИ В ОБЛАСТТА НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ТЕОРИЯ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПЕРИОДА 1990 г. – 2011 г. (поглед отвътре)“*

Едно от транзитологичните измерения на т.нар. „български преход“ (вероятно най-употребяваното словосъчетание в социалните науки у нас) се отнася до трансформирането на самата икономическа наука, призвана да предложи обяснителните схеми и интерпретации на същността, характера и тенденциите в развитието на българската стопанска действителност. Заявената публикация свидетелства, че на тридесетата година след началото на промените очевидно е настъпил моментът българските икономисти най-после да предложат една *обективна, систематична и цялостна самооценка* на всичко най-важно, което се случило с преподаването и с научните изследвания в областта на фундаменталната икономическа теория. Именно на този изключително интересен и важен проблем е посветена *монографията на проф.д-р З.Младенова, представляваща първо по рода си изследване на дълбоките и радикални промени в областта на икономическата теория в България (с.2)*. Неговата значимост се определя не само от чисто академичните, но също от социално-политическите и дори практически последици за българската икономика, предизвикани от интелектуалните усилия на професионалната общност, обединяваща поне две поколения икономисти-теоретици. Именно те, заедно с преподавателите по всички останали икономически дисциплини и бившите ни студенти ще бъдат най-строгите съдници за истинността на предложените анализи в монографията. Същевременно в изследването на проф.Младенова е отделено място на положителните практики в някои бивши социалистически страни от ЦИЕ и то може да бъде основа за сравнителен анализ при извеждане на общовалидни трансформационни трендове в тази „географска зона“ на теоретичното икономическо познание.

192

Представеният ръкопис в обем от ~~148~~ страници е структуриран в няколко части – увод, три глави, заключение и приложения, и е подчинен на следната логика: радикална-

та трансформация на българското общество в края на XX и началото на XXI век има всеобхватен характер и засяга всички страни на социалното битие и на общественото съзнание, но поради влиянието на различни фактори от културно-исторически, морално-политически, институционален и друг характер (вкл. природата, зрелостта и особеностите на съответната социална наука) се проявява по специфичен начин в сферата на висшето икономическо образование и фундаменталните теоретични изследвания на стопанските явления и процеси. *Първа глава* се състои от две части и е посветена на т.нар. „смяна на парадигмата“ в полето на икономическата теория (с.7 – с.71). След като излага особеното съдържание на този термин и прави уговорката, че той не следва да се възприема в строгия му философско-епистемологичен смисъл според Т.Кун, авторът фокусира вниманието на читателя най-напред върху промените в преподаването на въвеждащите фундаментални знания за студентите икономисти.¹ От „детерминистични“ позиции“ се обосновава неизбежността на „острия завои“ в преподаването на икономическата теория: „Преходът от плана към пазара – пише проф.З.Младенова, изискваше радикална промяна във висшето икономическо образование, обърнато към потребностите на пазарната икономика, а негова теоретична и методологична основа е ... икономикса. Затова бързото въвеждане на новите учебни дисциплини нямаше алтернатива. Промяната в учебния процес бе наложителна, и тя беше извършена – повсеместно, решително и радикално.“² От друга страна, богатият административно-управленски опит на автора като ръководител катедра и заместник ректор по това време му дава възможност да обоснове един доста по-различен и цялостен поглед към „смяната на парадигмата“ в контекста на целите, съдържанието и продължителността на реформите във висшето образование през тези две десетилетия. Убедително се отстоява тезата, че в тесен смисъл *сърцевина на прехода е трансферът на знания*, осъществен чрез въвеждане, разработване и адаптиране към българските условия на новите учебни дисциплини, изучавани в университетите на най-развитите страни, които към онзи исторически момент са нови и непознати за българската образователна система. Ето защо значително място в тази част от главата е отделено на огромната иновативна работа, извършена от преподавателите по Икономикс по усвояване на новото учебно съдържание, разработване и написване на нови учебници и учебни

¹/Т. 1.1 „Смяната на парадигмата“ в преподаването на икономическата теория (с.9 – с.23).

²/С.32.

пособия, предефиниране и усвояване на новата методика на водене на лекции, семинари и провеждане на изпити, съответстваща на новото и коренно различно теоретично съдържание.

В по-широк аспект обаче, реформите са разположени в много по-продължителен времеви хоризонт поради особения статут на общата икономическа теория – фундамент, върху който се разгръщат останалите учебни дисциплини. Това обстоятелство заставя автора да изложи аргументи в защита на тезата, че *със смяната на марксистката политическа икономия е поставено само началото на един процес, който може да се счита за завършен едва когато е постигната голямата дългосрочна цел „да се приведат всички учебни курсове на методологичните и теоретичните основи на неокласическата школа“* (с.11), а също така да констатира липсата на цялостна концепция за реформиране на висшето икономическо образование през 90-те години на ХХ век. В заключителната част на първа точка се дава оценка на резултатите от „смяната на парадигмата“ в преподаването на икономическата теория, но тъй като те зависят от мястото и позициите, които всяка катедра заема в структурата на съответния университет, проф.Младенова се ограничава с най-важните задачи пред катедра „ОИТ“ на ИУ – Варна, свързани с продължаването на реформите, които не са загубили своята актуалност и към настоящия момент: 1) Необходимост от преминаване към следващото по-високо ниво на преподаване на Икономикс чрез въвеждане на т.нар. Междинни курсове по микро и макроикономика; 2) Нуждата от разширяване на кръга от преподавани теоретични дисциплини (става дума за „различните видове Икономикс“ – Индустриален , Управленски, Регионален и др.); 3) Целесъобразността от все по-тясното обвързване на преподаваната икономическа теория с българската стопанска практика.

Акцентът във втората част на главата е поставен върху *анализа и особеностите на трансформационните процеси в научните изследвания* през разглеждания 20 годишен период.³ Проф.Младенова защитава позицията, че след политическите промени през 1989 г. пред българските икономисти се откриват нови хоризонти за развитие на стопанската наука и се създават възможности за преодоляване на дългогодишната им изолация от световната икономическа мисъл, но тяхната реализация зависи в най-голяма

³/Т.1.2 „Смяната на парадигмата“ в науката (с.23 – с.31)

степен от квалификацията на изследователите и от тяхното отношение към двете взаимно изключващи се научни парадигми. Доколкото обаче всяка радикална, концептуална и всеобхватна промяна в обществените науки предполага промяна във възгледите, в начина на мислене и в отстояваните теоретико-методологични принципи, естествено е колегията да се сблъска с един изключително „сложен и дълбок процес в човешкото съзнание, който изисква време.“⁴ Погледната от такъв ъгъл е напълно обоснована оценката й, че макар *„трансферът на знания да е сърцевина на реформата във висшето икономическо образование“*, е нужно време икономистите-изследователи да усвоят на по-високо равнище (Advanced Level) базисните сегменти на неокласическата доктрина (Microeconomics, Macroeconomics, International Economics), а също така да обогатят използвания методологичен инструментариум и преди всичко прилагания математически, статистически и иконометричен апарат, за да постигнат съществени резултати в специалните си занимания.⁵ Тук разсъжденията на автора стъпват върху методологичния принцип, че в сферата на висшето икономическо образование т.нар. смяна на парадигмата започва номинално с институционалната, т.е. чисто административната замяна на курсовете по марксистка политическа икономия с Икономикс, но *автентичният критерий за действителното налагане на новата научна парадигма е реалната трансформация на научните изследвания, чрез които се проявява нейния евристичен, методологичен и прогностичен потенциал.*⁶ В този контекст е повече от естествено в следващите страници да се отдаде приоритет на изясняването на два въпроса – „Каква е „съдбата“ на марксистката политическата икономия в България?“ и „Как се променят научните изследвания на самата „преходна“ икономика?“.

При осветляването на първия проблем проф.Младенова избягва изкушението да затрупа читателя със самоцелни аргументи в защита на „непреходното значение на марксовото икономическо наследство“, а поставя акцент върху нежеланието на професионалната общност „критично да преосмисли значението на марксизма в областта икономи-

⁴/ С.23

⁵/ „Може следователно да се заключи, че реформата във висшето икономическо образование позволи на икономистите-теоретици да се приобщат към учебната дисциплина „Икономикс“, но не и към науката „Икономикс“... Поради това, че „смяната на парадигмата“ в науката е много по-бавен процес... в сравнение с преподаването на икономическата теория в България, може да се твърди, че в нея продължават да се извършват сложни трансформационни процеси понастоящем.“ (С.25, с.27.)

⁶/ С.31.

ческата теория през „прословутите 45 години“, а и в по-широк исторически контекст. Според нея отсъствието на пълноценна теоретична дискусия по множество въпроси, свързани с „отговорността на марксистката политическа икономия“ за изградената социалистическа стопанска система, а също така и за състоянието на социалното научно познание по онова време, свидетелства че вместо „разчистване на сметките“ със старата научна съвест, представителите на икономическата наука в България запазиха „почтително мълчание“ към марксизма, устремиха се напред, без да се обръщат назад, сякаш „миналото не е съществувало“.⁷ В случая е важно да се отбележи, че става дума не за оценка от нравствен или нормативен характер, а за неудовлетвореност поради неспособността с инструментите на позитивния теоретичен анализ хладнокръвно и убедително да се отговори на големия въпрос „Защо все пак сменяме парадигмата?“⁸

Що се отнася до отговора на втория въпрос (на него е посветен §1.2.2 – с.45 до с.69), съдържанието му се основава на следната логическа конструкция: *Първо*, дефинирана е същността на понятията „преход“ и „преходна икономика“ за бившите социалистически страни, като се подчертава не само чисто познавателното значение, но и огромната *практическа нужда* от теоретично обяснение на трансформационните процеси. Авторът подчертава, че при прехода от една парадигма към друга, конкуриращите се анализи, оценки и изводи, тръгващи от различни теоретико-методологични позиции,⁹ могат да оказват съществено влияние върху икономическата политика, а оттам върху насоките, темповете, конкретното съдържание и целите на икономическите реформи. *Второ*, в институционален план акцентът е поставен върху различните аспекти на необходимостта и целесъобразността от въвеждане на самостоятелен курс „Теория на преходната икономика“. Като пряк и активен участник в усилията на професионалната колегия да наложи тази дисциплина в българското висше икономическо образование, проф.Младенова критично възпроизвежда ядрото от аргументи, които формулира в своя статия от 2002 г.¹⁰ Заедно с това е споделян положителния университетски опит в някои страни от ЦИЕ и в

⁷ В противовес на изброените инициативи през последните десетилетия на с.38 и с.39, свидетелстващи за високия интерес към К.Маркс и нуждата от преоценка и преосмисляне на неговото наследство.

⁸ „Отсъствието на дискусия... свидетелства за дълбочината на шока“ и пълната парализа на икономическата наука „поне през първото десетилетие след началото на пазарните реформи“. (с.34)

⁹ Неокласически, институционални, пост-кейнсиански, неавстрийска школа и др. (с.53)

¹⁰ З.Младенова. „Защо е необходим самостоятелен курс „Теория на преходната икономика“. Сп. „Известия на ИУ-Варна“, 2002 г., кн.1 и кн.2.

Русия, оценен е завишения интерес към тази проблематика по онова време в много западни университети¹¹ и са анализирани част от причините, поради които все пак този курс не се въведе повсеместно у нас, а изучаването на „преходната икономика в България не получи нужното внимание от страна на икономистите-теоретици.“¹²

Ако в първа глава са очертани общите съдържателни, теоретико-методологични, институционални и дори организационно-технически контури на явлението „смяна на парадигмата в икономическата теория“ в България, съдържанието на *втора глава* (с.72 – с.99) е своеобразна рекапитулация на постигнатите резултати в края на изследвания 20 годишен период и едновременно с това, опит да се предвидят някои насоки и предизвикателства пред развитието на икономическата наука у нас. Проф.Младенова ни предлага обективна оценка на *положителните тенденции*, сред които на първо място се откроява безспорното утвърждаване на новата парадигма в преподаването на икономическата наука, съпътствано от появата на изследвания на български автори, които сами по себе си представляват сериозни постижения от гледна точка на използването на некласическата теория и методология. В същата посока се оценява констатираното от нея активно навлизане в колегията на млади преподаватели и изследователи, които с изявите си (публикации, защита на дисертации, участие на различни научни форуми и др.) доказват, че могат успешно да се интегрират в международната научна общност и по този начин значително да се облекчи естествения процес на смяна на поколенията. С положителен знак тя оценява и забелязаните намерения на критично отношение към новата господстваща парадигма – вследствие на по-доброто ѝ опознаване и усвояване, българските икономисти-теоретици вече са в състояние много по-точно да идентифицират силните ѝ страни и едновременно с това да установят нейните методологични ограничения, поради което първоначалното безкритично отношение към Икономикса остава в миналото. В същия порядък според автора следва да се възприемат и признаците за едно по-балансирано и „толерантно“ отношение към марксисткото икономическо наследство и към политическата икономия в по-широк контекст, към активното включване на неинституционалния подход в методологичния инструментариум на някои изследователи и дори цели универси-

¹¹/ На с.53 например, тя отбелязва, че големият теоретичен спор дори в рамките на световната икономическа наука е пренесен „в полето на переходната икономика“, където „днес експериментират всички основни съвременни школи на икономическата мисъл“.

¹²/ С.56.

тетски структури, и изобщо към проникването на хетеродоксалните концепции в икономическата теория у нас.

За разлика от първите две глави, третата представлява опит за „социологично персонализиране“ на проблема – чрез анкетно проучване на настроенията, нагласите и оценките на самите участници в процеса на радикалната смяна на базисната парадигма, проф.Младенова си поставя задачата да установи *наличието или отсъствието на доминиращо съгласие сред колегията* относно целесъобразността, целите и начина на провеждане на реформите в преподаването на фундаменталната икономическа теория и в научноизследователската дейност. В рамките на около 50 страници (с.100 – с.148) е представен анализ на резултатите от анкета, проведена през 2011 г. с преподавателите по „Обща“ икономическа теория¹³ от 10 български университета, които условно са наречени „икономисти-теоретици“. В случая е важно да се подчертае, че извадката е достатъчно представителна за „гилдията“, доколкото на институционално равнище анкетата обхваща 81% от преподавателите в 3-те водещи икономически университета на страната по онова време и в още 7 университета, в които има стопански факултети.¹⁴ Освен това, в т.3.1 авторът описва използваната методика, посочва помощта на професионални статистици и социолози при набирането и обработката на информацията (вкл. пакета IBM SPSS Statistics 19),¹⁵ а анализът е подкрепен със 17 таблици и 6 графики, които сполучливо визуализират и обслужват основния текст.¹⁶

Социологическото изследване има за цел най-напред да установи *изходните качествени характеристики* на преподавателския състав, призван да осъществи реформата във фундамента на икономическата теория – неговата професионална пригодност (базисен профил на завършено висше образование, придобита научна степен, заемана академична длъжност, възрастова структура, преподавателски стаж, изследователски опит и по други критерии), докато втората група въпроси е тематично ориентирана към *субективните оценки, които преподавателите по Икономика дават на различни аспекти на*

¹³/ Икономика, Микроикономика, Макроикономика, Международна икономика, История на икономическата мисъл, Стопанска история, Политическа икономия.

¹⁴/ Виж с.101.

¹⁵/ Виж с.6, с.102.

¹⁶/ В същата посока следва положително да се оценят и трите приложения: 1) Списък с публикации по темата на проф.д-р З.Младенова; 2) Учебната програма по дисциплината „Теория на прехода“; 3) Анкетна карта, използвана за социологическото проучване.

реформата.¹⁷ Натрупаният емпиричен социологически материал е използван за формулиране на интересни изводи и обобщения относно противоречивия характер на т.нар. смяна на парадигмата, някои от които впечатляват със своята безпристрастност и критичност. Авторът констатира, че в началото на изследвания период над $\frac{3}{4}$ от преподавателите са завършили висшето си образование преди 1989 г., т.е. фундаментът на университетската им теоретична подготовка е в рамките на марксистката икономическа теория, а специализациите и изследванията им са в областта на старата класификация (политическа икономия на капитализма и социализма), поради което е естествено разочарованието на част от колегите от своеобразното „обезценяване“ на натрупания академичен потенциал, от принудата съществено да разширят и допълнят теоретичния си кръгзор, да навлязат в нови и относително непознати територии, променяйки профила на изследванията си, да търсят международна публикационна изява при други стандарти и в съвсем различна „конкурентна“ среда. Обърнато е внимание на много важното обстоятелство, че независимо от общото съгласие за безусловната и неизбежна смяна на марксистката политическа икономия с неокласическия икономикс, тази съществена по значението си трансформация *не се превръща в етицентър на сериозен, критичен и всеотраслен обществен дебат*.¹⁸ Не е отмината една от главните трудности в преподаването на микро и макроикономическата теория през тези две десетилетия – обосноваването и илюстрирането на моделите от стандартните курсове по двете дисциплини с емпиричен, статистически и исторически материал от стопанското развитие на водещите икономики през ХХ век поради „хибридният и преходен характер на българската пазарна реалност“, вследствие на което трябва да се преодолява синдрома „на студентите да се преподава теория, която не им дава знания за света, в който живеят.“ (с.121).¹⁹ В същото време е изведена ролята на важни *институционални фактори*, благоприятстващи по-бързата и безболез-

¹⁷/ Виж Приложение 3.

¹⁸ / Въвеждането на новите учебни курсове, разработването на новите учебници и въвеждането на нова специалност, „очерта като приоритетна неотложна задача, която ангажира цялото време на преподавателите през 90-те години на ХХ век... С други думи специфичният начин, по който протече раздялата със старата парадигма... не дойде като резултат от съзнателния избор или предпочитания на икономистите теоретици.“ (Виж с.119, 120)

¹⁹/ Вероятно тази е една от причините и през 2011 г. значителна част от колегията да е недоволстворена от равнището на неокласическия теоретичен и методологичен инструментариум, прилаган в научните изследване и да смята, че както в областта на преподаването на икономическа наука, така и в областта на изследванията, в България неокласическата теория не доминира категорично, а се развиват разнообразни теоретични направления, които си взаимодействат. (Виж с.125, 126).

нена трансформация на парадигмата – появата на нови възможности за придобиване на магистърски и докторски степени в чуждестранни университети, активно участие в международни изследователски проекти, включване в програми за преподавателски обмен, научни специализации с различна продължителност в академични структури, прилагачи модерната методология на икономическата наука. В края на трета глава много прецизно са изведени и систематизирани аргументите в подкрепа на положителната оценка за реформата на икономическата теория, а също така съображенията и мотивите на нейните критици (с.130 – с.132), въз основа на което авторът стига до *следния важен извод: наличието на консенсус сред преподавателите по отделни страни на реформата и в преподаването и в научните изследвания е съответствие от множество решени задачи при т.нар. смяна на парадигмата, поради което „очерталата се финална оценка за отсъствието на еднозначност между участниците в анкетата е закономерно.“*²⁰

Към споделените обобщаващи оценки въз основа на изложеното по-горе конкретно съдържание и структура на монографията, следва да се добави възможността читателят да намери отговори и на много други въпроси, свързани с реформата във фундамента на университетското икономическо образование – от различните аспекти на курсовете по Икономикс и Сравнителен икономикс, които не са в състояние пълноценно да заменят дисциплината „Теория на преходната икономика“ до стратегическите насоки в развитието на докторантурата по Икономикс. Нещо повече, в известна степен изследването на проф.З.Младенова наподобява своеобразна „малка енциклопедия“ по отношение на един частен проблем – то се отличава с огромна фактологична наситеност досежно използваната библиография, посочените авторски публикации, свързани с темата, позоваването и познаването в дълбочина на множеството събития, посветени на трансформационните процеси в преподаването на общата икономическа теория, включително от участията ѝ в национални и международни форуми. Авторитетът на проф.Младенова сред професионалната общност ѝ позволява да запознае читателя с опита и проблемите, с които се сблъскаха в този процес не само преподавателите от катедра „ОИТ“ на ИУ – Варна, но и предизвикателствата, пред които беше изправена цялата колегия, още повече, че от гледна точка на професионалното развитие на автора, предложената монография е свое-

²⁰ / С.137, к.м. В.Г.

образно продължение или по-скоро апробация на основните идеи, развити от нея в „Неокласическата теория в края на ХХ – началото на ХХІ век: постижения, проблеми, перспективи“.²¹ Убеден съм, че предложеният безпристрастен и критичен поглед към процесите в тази област на висшето икономическо образование и на фундаменталните теоретични изследвания дава цялостна и реалистична картина на онова, което преживяха икономистите теоретици през тези две десетилетия, поради което то несъмнено ще провокира задълбочаване и издигане равнището на научния дебат сред българските икономисти по повдигнатите въпроси.

Заклучение. Въз основа на изложените по-горе положителни оценки и съображение за достойнствата на рецензирания от мен научен труд предлагам на издателския съвет на издателство "Наука и икономика" към Икономически университет – Варна да публикува монографията на проф. д-р Зоя Младенова на тема „*ТРАНСФОРМАЦИОННИ ПРОЦЕСИ В ОБЛАСТТА НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ТЕОРИЯ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПЕРИОДА 1990 г.–2011 г. (поглед отвътре)*“. Същевременно апелирам колегите от катедра „Обща икономическа теория“ в ИУ – Варна да подкрепят кандидатурата на автора с представената монография да участва в конкурса за годишните награди „Варна“ за принос в образованието, науката и културата“ – 2019 г.

ВАРНА
11.03.2019 г.

Доц. д-р В. ГАРГОВ

²¹/ От съдържанието на това изследване се виждат намеренията ѝ втората глава от бъдещата втора част да бъде посветена на „Икономическата теория в постсоциалистическите страни в търсене на свое лице (примерът на България)“. Виж „Неокласическата теория в края на ХХ – началото на ХХІ век: постижения, проблеми, перспективи“, ИК „Степо“, В.2011, с.13.